

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

דרשת שבת שובה תשע"ד

במכשירים המצויים למים קרים וחמים או מתקנים של מים מינרליים^א, ישנו בית קיבול שבתוכו המים מתחממים וכן בית קיבול שבתוכו המים מתקררים, והנה בתי קיבול אלו מיוצרים בחו"ל בבתי חרושת של נכרים, ויש מהחברות שקונות את המכשירים הנ"ל אצל היצרן הנכרי שמייצר את הכלי כולו, ומוכרו שלם וגמור. והחברה מוכרת או משכירה את המכשירים הנ"ל לקונה^ב. ומציאות זו קיימת גם במכונות קפה למיניהן. וכיון שכלי קיבול אלו עשויים ממתכת, הרי שהם חייבים בטבילה, ואסור להשתמש בהם בלי טבילה, ויש לברר מה העצה לשימוש בכלים אלו, הואיל והטבילה יכולה להזיק לכלי ולבטלו משימוש.

והנה הנידונים שיש לברר בזה הם: [א]. האם כלי כזה שיש לו בית קיבול שיש בו נקב חייב בטבילת כלים. [ב]. מה דין כלי חשמלי שאי אפשר לטובלו מפני החשש שינזק בטבילה, האם אפשר להקנותו לנכרי ולשוב ולשואלו ממנו. [ג]. האם מהני לבקש מאומן ישראל שינתק את אחד מחוטי החשמל הפנימיים, דבר שמצריך מלאכת אומן, או שמא צריך שיקלקל דבר בגוף הכלי עצמו. [ד]. האם כלי שנועד לשמש עם הקרקע פטור מטבילת כלים. [ה]. האם שרי להשתמש בכלי כזה שאינו טבול במקומות ציבוריים או אצל חברו. [ו]. באופן שהחברה קונה את המכשיר ומשכירה אותו האם השוכר פטור מטבילה מדין כלים העומדים לסחורה. [ז]. מה הדין באופן שהחברה המשכירה את הכלים היא בבעלות נכרי אלא שיש מניות שנמצאות ביד ישראל. [ח]. האם הוצאת מים מהמכשיר נחשבת שימוש בכלי.

האם מהני לקנות את הכלי לנכרי ולחזור ולשואלו ממנו

קיימא לן שמי שהוא אנוס וכגון שיש בידו כלי שאינו טבול ורוצה להשתמש בו בשבת, נחלקו הראשונים האם מותר לו לטובלו בשבת או אסור לטובלו בשבת משום דמחזי כמתקן, כמבואר בשו"ע אור"ח סי' שכ"ג ס"ז ובד"מ שם, וסיים שם השו"ע דירא שמים יצא ידי כולם ויקנה אותו לנכרי ויחזור וישאלנו ממנו, וכיון שכלי של נכרי ששאל ביד הישראל אינו צריך טבילה, לכן יוכל הישראל להשתמש בכלי זה ששאל כעת בידו.

ועיין בדברי הט"ז יור"ד סי' ק"כ ס"ק י"ח שהעיר שכל זה אם לא נשתקע ביד הישראל, אבל בגוונא שהכלי נשתקע ביד הישראל, הרי הוא חייב בטבילה, עיי"ש בטעמים שכתב^א. והעתיקו המשנ"ב סי' שכ"ג ס"ק ל"ה^ב.

ונמצא שלפי דבריהם אין עצה להקנות מתקני מים אלו לנכרי ולחזור ולשואלו ממנו, דכיון שלעולם לא יוכל לטבול את הכלי וממילא ישתקע הכלי ביד הישראל^א. [ורק בגוונא שכוונת הישראל למסור את הכלי לאומן

טבילת כלים במתקנים לסינון מים ובמכונות קפה

קיימא לן שכלי סעודה וכל הכלים המיועדים להכנת מאכלים לסעודה טעונים טבילה, ואסור להשתמש בהם בלי טבילת כלים, אלא שאם עבר והשתמש אין המאכל או המשקה נאסר. וכלים אלו שיש בתוכם בתי קיבול לצורך חימום או קירור המים הרי הם ככל שאר כלים שמיועדים להכנת אוכלים וכן לצורך שמירתם וטעונים טבילה.

טבילת כלים ודיני טומאת כלים

מצינו בראשונים שהשוו בין דיני טומאת כלים לדיני טבילת כלים, ולכן דנו בתוס' ע"ז דף ע"ה ע"ב ד"ה והילכתא וכן הרא"ש שם בסוגיא, לדון ולקשר את דיני מעמיד גבי קבלת טומאה לדיני מעמיד לגבי טבילת כלים. [אך שם לגבי חבית עץ שמעמידה ממתכת סברו שאינו חייב טבילה כיון שהאוכל לא נוגע במתכת], ועיין בבהגר"א ס"ק י"ט שכתב שנלמד מדברי התוס' הנ"ל, שאי לאו הך חילוק היינו מדמים דיני קבלת טומאה בכלים לדיני טבילת כלים^א.

טבילת כלי קיבול שיש בו נקב

עייין בדברי הרמ"א סי' ק"כ ס"ז דמשפך של ברזל וכן ברזא של ברזל טעון טבילה, והיינו שאף שכלים אלו אין להם בית קיבול מ"מ חייבים בטבילה. ועיין בבהגר"א ס"ק י"ח שהראה מקום לדין זה, מהא דכלים פרק י"א משנה א' שפשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה. וה"נ כלי קיבול זה הנמצא במתקנים אלו, אף שיש בו נקב שדרכו יוצאים המים, דינו כמשפך וברזא הנ"ל וטעון טבילה.

^א הדבר שייך במכשירים המכונים תמי 4 מי עדן נביעות וכדומה.

^ב ויש מהחברות שקונות את הכלים הנ"ל מפורקים ומחברים אותם זה לזה כאן בארץ ישראל, ובזה אין חשש שהרי נגמרו על ידי ישראל. [אמנם יש לדעת שיש חברה שהיתה נוהגת כך בעבר אמנם האידנא חלק מהמכשירים מורכבים בחו"ל על ידי נכרים וחלק מורכבים בארץ ישראל].

^ג ועיין בהמשך מה שנביא בעניין כלים המחברים לקרקע.

^א ויש לעיין בדברי הט"ז שכתב שעצה זו של הקנאה לנכרי מהני רק היכי שלא ישתקע הכלי ביד ישראל, ואם ישתקע בידו צריך לטובלו. דאם אכן ישתקע הכלי ביד הישראל איך מהני שישתמש בו אפילו עראי, שהרי כיון שעתידי להשתקע בידו, מעתה כבר נחשב לכלי של ישראל. וצ"ל שלדעת הט"ז עצה זו מהני רק למי שחושב בדעתו שמיד אחר השבת יחזיר את הכלי לנכרי ויחזור ויקנה אותו ממנו.

^ב ועיין שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קס"ז, שלא ניחא ליה לסמוך לקולא על הסברות המתירים בנידון זה.

^ג ודבר זה מצוי בבתי מלון רבים, שאינם טובלים את הכלים כלל, אלא מקנים אותם לנכרי ושוב שואלים ממנו אותם לעולם, ואפשר שסמכו על דברי כנה"ג המובאים להלן בסמוך. [וכאשר ביררתי את המציאות הנהוגה בזה, התברר שבמקום אחד היו הכלים שואלים אף אחרי מות הנכרי].

על מנת לקלקלו ושוב לתקנו וכפי שיבואר להלן בסמוך, ובינתיים רוצה להשתמש בו מהני להקנתו לנכרי ולחזור ולשואלו ממנו לזמן].

והנה הט"ז כתב שני טעמים לכך שלא מהני לשאול את הכלי מהנכרי לעולם: [א]. משום דדמי למשכנתא – דאיתא בסעיף ט' שנכרי שמשכן כלי ביד הישראל ודעתו שישתקע הכלי בידו, טעון טבילה, ומבואר שאף שהבעלות הממונית היא של הנכרי, מ"מ חייב בטבילה. [ב]. מדין טלית שאולה שפטורה מן הציצית כל ל' יום ואח"כ חייבת מדרבנן משום דנראה כשלו.

ויל"ע בראיות הט"ז: [א]. מה דהביא ממשכנתא יש לדון ולומר דכיון שהגמ' בע"ז דף ע"ה ע"ב הסתפקה בטעם הא שרב אשי טבל כלי של נכרי שהיה ממושכן בידו, האם טעמו משום דמשכנתא כזביני, או שראה שדעת הנכרי לשקע את הכלי בידו. וא"כ שמא דוקא בציוור זה שהנכרי חייב כסף לישראל, וי"ל שדעתו של הנכרי להחליט את החפץ בידו, דמה לו כסף מה לו המשכון, ובכה"ג יש סברא לאמר שדעתו לשיקועיה מחשיב ליה ככלי שהוא ברשות הישראל, אבל אם הנכרי לא חייב לישראל מאומה, אלא שהשאלו לו לעולם, י"ל שהנכרי חשיב הבעלים הגמור של הכלי. [ב]. מה שהביא מטלית שאולה, לכאורה צ"ע דהשו"ע לעיל מינה סעיף ח' כתב דהשואל כלי מנכרי פטור מטבילה, ולא חילק בין פחות מל' יותר או יותר. ויש לומר דיש לחלק בין טלית שאולה לטבילת כלים, דשאני טלית שהיא נראית כשלו, ואין עליה ציצית, יבואו לחשוד בו שלא מקיים מצות ציצית. אבל כלי שהוא ברשותו אין הכל יודעים שהוא לא טבול, ולכן אין לחייבו גם אחר ל' יום. ולפי זה א"ש דגם השוכר טלית נקט הע"ת מובא במשנ"ב סי' י"ד ס"ק י' שחייב בציצית מדרבנן, עיי"ש. גם מדברי המג"א סי' י"ג סוף ס"ק ח' משמע שבטבילת כלים לא חיישנן לומר דנראה כשלו.

אלא שבדברי הגר"א מוכח שס"ל דהטעם במשכנתא הוא משום שהכלי חלוט ביד הישראל, והבין הגר"א דגבי טבילת כלים לא בעינן שהכלי יהיה קנוי לישראל אלא חלוט ברשותו דומיא דמעשה מדין, שלקחו את הכלים בביזת המלחמה. וע"פ זה ביאר הגר"א אמאי כלי שכור פטור מטבילה, אף ששכירות ליומא הוי ממכר, מ"מ כיון שאין הכלי חלוט ביד הישראל שהבעלים יכול לקחתו בסוף זמן השכירות, לכן לא חשיב כלי של ישראל.¹

ולפי הבנה זו אכן צ"ע לומר שכלי של נכרי ששואל ביד הישראל לעולם ואין לנכרי כל נפק"מ ממנו, שיהיה פטור מטבילה, דסו"ס הוא חלוט ביד הישראל לכל מילי וזה גופא יחייב אותו בטבילה.

אמנם בהגות רע"א על השו"ע ריש סי' ק"כ הביא בשם כנה"ג שכלים גדולים של יין שאי אפשר לקחתם לטבילה, יתנם לגוי במתנה ויחזור וישאלם ממנו, וריהטת הדברים מורה שהיו עושים כן לעולם. ועיין בספר דרכי תשובה סי' ק"כ ס"ק קי"ב שהביא כן מספר שולחן גבוה. אלא שהכנה"ג אזיל בזה לשיטתו שנחלק על הט"ז וס"ל דכיון שסוף סוף הכלי שאול מהנכרי, שרי להשתמש בו בלי טבילה אף לעולם. ועיין בכנה"ג דכתב דמהיות טוב ראוי להחמיר. מ"מ חזינן שנקטו לעיקר דינא שבעלות הנכרי היא הקובעת, וצריך לומר שיחלקו בין משכון לשאלה וכנ"ל.

ויש לעיין האם מהני להקנות חצי כלי לנכרי ולשואלו ממנו את החצי, ונמצא שיש כאן כלי שהוא בשותפות נכרי וישראל, וקיימא לן שכלי שהוא בשותפות נכרי וישראל פטור מטבילה. ואין בזה הערמה כיון שהישראל משתמש בחצי שלו שזה מותר לו כיון שהוא בעלים גמור על חצי כלי. והנה הטעם שבשותפות פטור מטבילה הוא שכיון שהנכרי בעלים על חצי א"כ לא מהניא הטבילה שעניינה להכניסו לקדושת ישראל, ועדיין חצי מהכלי הוא בבעלות הנכרי.

אמנם לפי כל הנ"ל גם אם הישראל הוא בעלים על חצי, מ"מ כיון שהחלק של הנכרי שקוע בידו לעולם, א"כ לא גרע ממשכנתא הנ"ל, ואין מעלה בעצה זו כלל. ונראה שאין נפק"מ בזה בין אם הישראל נתן לנכרי את הכלי במתנה הוא הקנה לו אותו בפרוטה, דכל שאין לנכרי נפק"מ מכל הנ"ל הדר דינו כדלעיל ותליא בפלוגתא הנ"ל.

ונראה שמטעמא דלעיל לא מהני להפקיר את הכלי ולחזור וליטלו בלי כוונה לזכות בו, ואף שלפי דיני חו"מ הוא לא בעלים. מ"מ כיון שהוא חלוט בידו ומשתמש בו כדרך בעלים חשיב כשלו. ועיין בשו"ת מהרי"ל דיסקין בקו"א אות קל"ו, שהוכיח מזה שלא נתנו הפוסקים עצה זו של הפקר, דחזינן שבאופן זה לא פקע חיובו הבעלים ממנו, ולהנ"ל א"ש הסברא בזה². אמנם יש לומר גם באופו אחר, דכה"ג חשיב כהערמה גלויה שלא מהניא וחשיב כשלו ממש. ויל"ע האם גם הכנה"ג דלעיל יודה בזה, דכיון אין הכלי בבעלות הנכרי אלא הוא הפקר, חשיב כבעלות ישראל.

והעצה הישרה בזה לצאת אליבא דכו"ע היא להקנות את הכלי לנכרי ולשוב ולשכור ממנו את הכלי, ולשלם לו דמי שכירות קבועים מידי שנה. וכזה נראה דלכו"ע אין בזה חשש כלל.

האם מהני לקלקל את הכלי ולתקנו שוב על ידי ישראל

עיין בפתחי תשובה ס"ק א' שהביא את דברי החכמת אדם כלל ע"ג סי"ג, שנתן עצה לפטור יורות הגדולות מטבילת כלים, והוא שיעשה בהם נקב גדול באופן שיתבטל מתורת כלי, ויחזור הישראל ויתקן את היורה, ומעתה חשיב שהישראל עשה את הכלי, וממילא פטור מטבילה. [והנה עיין ט"ז שם ס"ק י"ג שכתב שאם קנה כלי מנכרי ויש בו נקב והישראל מתקנו במתכת שלו, חייב בטבילה כיון שחשיב עדיין ככלי של נכרי, ויל"ע בכונת הט"ז שם]

ועיין בספר מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו [אוסף תשובות בעניין טבילת כלים] אות ד', ובקובץ תשובות להגר"ש אלישיב זצ"ל ח"א סי' ג' שנתנו עצה זו של קלקול הכלי לגבי כלי חשמלי שא"ל לטובלו.

והנה עיין בדברי הגרמ"ש קליין שליט"א המובאים בקובץ מבית לוי חלק י"ד, שדן לתמוה על דברי החכמת אדם הנ"ל, והעלה שאין לסמוך למעשה על דבריו, ועיין שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קכ"ח שהסכים לדבריו שאין להקל לפרק כלי ולחזור ולתקנו על ידי אומן ישראל. ותו"ד שכיון שטעמו של החכמ"א לפטור כה"ג מטבילה מבואר בבינת אדם אות ס"ו, שהוא ע"פ דברי מהר"ם מרוטנברג שאם היתה לישראל מחבת ונעשה בה נקב ותיקנה אומן נכרי חייבת המחבת בטבילה, דכיון שהיה בה נקב

¹ ומה"ט לא מהני להתכוין בשעת הקניין של הכלי מהנכרי שלא לזכות בכלי, דכיון שסו"ס הכלי יהיה חלוט ביד הישראל, א"כ חייב בטבילה אף שבדיני ממונות אין הכלי שלו כלל. ועיין בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' קס"ו, שכתב שאם הבעלים מפקיר וזוכה מיד לא מהני, אבל אם אחר זוכה מהני עיי"ש, ויל"ע לפי הסברא הנ"ל וצ"ע.

¹ ויל"ע בדברי הגר"א דאף אי נימא ששכירות ליומא ממכר, מ"מ גם הנכרי עדיין חשיב כבעלים, ולכה"פ דין שותפין עליהם, ולכן פטור מטבילה, ומה מוכיח הגר"א מדין שכירות שלא הבעלות קובעת לעניין טבילת כלים, וצ"ע.

הוא דוקא בכלי מתכת דבכלי חרס אם ראויים לתשימוש מקבלין טומאה, כמבואר בר"מ פרק י"ח מכלים ה"ל.¹
וחזינן שכלי שאף כלי שראוי לשימוש אחר מ"מ אם נתבטל השימוש שאליו הוא מיועד, בטל ממנו שם כלי, והכי נמי נימא בכלי חשמלי שעל ידי קלקול מערכת החשמל אי אפשר להשתמש בו, חשיב כלי שבור.

ויש לעיין מה הדין בטרמוס חשמלי אשר יכול לשמש בדיעבד ככלי לשמור בו מים חמים, האם באופן שקלקלו את מערכת החשמל בטל ממנו שם כלי, או שמא כיון שאכתי ראוי לשימוש אחר אינו בטל משם כלי, ויותר נראה שכיון שכל תכליתו של הכלי הוא להרתיח עמו מים ולשמור עליהם ושוב להרתיח כאשר הם מתקררים, אם יקלקלו את מערכת החשמל שבו יהיה חשיב ככלי שבור, וצ"ע. [ויש לעיין בטרמוס חשמלי שיש לו בית קיבול מזכוכית, האם אזלינן בחר חלק הזכוכית שבו, ודינו ככלי חרס שיש לדרון בו דעושה מעין מלאכה כל דהי, או בחר כל הכלי, וצ"ע].

כלי ששימושו במחבר לקרקע האם פטור מטבילת כלים

עיין בדברי הפוסקים שדנו האם יש לפטור כלי חשמל מטבילת הואיל וכל שימושם הם במחבר לקרקע, ומצינו שיש שנקטו שכלי שכל שימושו במחבר לקרקע אינו נחשב כלי, עיין בספר גידולי טהרה סי' י"ז שהעלה סברא זו. אמנם הרבה מן הפוסקים דחו סברא זו ונקטו שחייב בטבילה. ואין לדמות דיני טומאת כלים לדיני טבילת כלים לגבי חך מילתא. [עיין חכמת אדם וסדברי ברע"א לגבי חביות, ובשו"ת מהר"י אסאד סי' רט"ז, ושו"ת מנח"י ח"ד סי' קי"ד.

הוצאת מים מהמכשיר האם חשיבא השתמשות

בשו"ת מהרי"ל דיסקין בקו"א סי' קל"ו נקט² דהקונה כלי מנכרי ובתוכו אוכלין אינו צריך לרוקן את הכלי ולטובלו, אלא יכול להשאיר את האוכלין בכלי ולהוציאו ממנו כדרכו, וסברתו דאין זה בגדר שימוש, אלא שב ואל תעשה.

והנה בכל שימוש בכלי אחסון והוצאת אוכלין ממנו, יש לדרון בחרתי: [א] האם האחסון חשיב שימוש בכלי. [ב]. האם הוצאת האוכלין או המשקין מהכלי חשיב שימוש בכלי. ולכאורה סברא זו דחשיב "שב ואל תעשה" שייכא על עצם השימוש שיש באחסון, שבוה י"ל שלא עשה הישראל כלום כיון שקנה את הכלי עם האוכלין שבתוכו. ולענין הוצאת האוכלין, נראה שלא הוצרכו לתת טעם להיתר, דפשיטא להו שעצם הוצאת המאכלים מן הכלי לא חשיבא שימוש בכלי.

ונראה דסברא זו שייכא בכלי אחסון שנוטל ממנו אוכלין, בזה י"ל שמעשה הריקון של האוכל לא חשיב השתמשות, אבל אכילה מכלי סעודה שאינו טבול חשיב השתמשות גמורה, ולא אמרינן שהוא רק מרוקן את הכלי.

ואף שיש לשאול דהרי אם יש לו אוכל בכלי שאינו טבול, מותר לו להוציאו ולהניחו בכלי טבול, ולא אמרינן שמעשה הנטילה מן הכלי חשיבא שימוש, וא"כ מה לי נוטל ומניח ומה לי נוטל ואוכל. וי"ל דשאני כלי אכילה, דאכילה מתוכה נחשבת שימוש כיון שזו צורת שימוש של כלי.

שמטהר אותה מטומאה א"כ בטלה מתורת כלי ופנים חדשות באו לכאן, ולמד החכמ"א גם לאיך גיסא שאם כלי של נכרי ניקב בנקב המטהרו בטל ממנו שם כלי, וכאשר הישראל מתקנו הרי זה כלי שנעשה מחדש על ידי ישראל ופטור מטבילה. ותמה הגרמ"ש קליין על הנ"ל שכיון שדברי המהר"ם מיוסדים על דעת הריצב"א [המובא בטור] הסובר דהכל הולך אחר המעמיד [ודבריו קאי גבי נסכא של ישראל שעשה הנכרי ממנה כלי], ומאידך מצינו שהרא"ש ע"ז פ"ה סי' ל"ה הביא דנחלקו חכמים ורבי נחמיה שבת דף ס' ע"א אם אמרינן דאזלינן בתר מעמיד או לא. וא"כ איך אפשר להקל ולפטור מטבילה על סמך סברא זו שהיא שנויה במחלוקת.

אמנם נראה שסברת החכמת אדם היא, שכל דברי הריצב"א דבעינן לטעמא דהכל הולך אחר המעמיד, קאי על מקרה שבו הנסכא שייכת לישראל והאומן שבא לעשותה כלי הוא נכרי, ובוה י"ל דשמא כיון שהנסכא של ישראל אם כן שם ישראל עליו ופטור מטבילת כלים [וכסברת תוס' ע"ז דף ע"ה ע"ב ד"ה א], ועל סברא זו חלק הריצב"א והוצרך לומר שהכל הולך אחר המעמיד, וחשיב כלי שעשאו נכרי. אבל בגוונא שישראל קנה כלי מנוקב מהנכרי, בזה אפשר דכו"ע יודו שאין זה נחשב כלי כלל, ולא צריכים לסברת הכל הולך אחר המעמיד, אלא כל שאין על הכלי שם כלי, לא חשיב כלי של נכרי כלל, ודינו כמי שקנה נסכא מן הנכרי ועשאו אומן ישראל לכלי שבוה פשיטא שהוי כלי שעשאו ישראל, גם מבלי הסברא שהכל הולך אחר המעמיד.

ואם כנים הדברים יש להחזיק בדברי החכמת אדם שכל כלי שלם שניקבו נקב המטהרו ושוב אומן ישראל מתקנו דחשיב לכו"ע כלי שעשאו ישראל, אף אי לא אזלינן בתר המעמיד.

והנה עצה זו מהני דוקא אם הקלקול או הפירוק מצריך מעשה אומן לשוב ולתקנו, דסתם פירוק שאפשר לתקנו על ידי מעשה הדיוט לא פוטר מטבילה, דכיון שגם גבי קבלת טומאה בכלי של פרוקים אין הפירוק מפיקע ממנו את הטומאה, וכפי שמצינו במטה שנטמאה במשנה כלים פ"ח מ"ט.

ועצה זו מהני גם כאשר הקלקול הוא בחיבורי החשמל המפעילים את הכלי ולא רק כאשר מפרק או מנקב את הכלי עצמו³, דסו"ס מבלי חיבורי החשמל אין הכלי יכול לפעול כלל, נמצא שקלקול כזה מבטל את הכלי משמו וכאשר מתקנו שוב חשיב שנעשה הכלי על ידי ישראל.

ואף שיש לכאורה לבעל דין לטעון דכיון שכל ההיתר בנוי על דברי החכמת אדם, והוא איירי באופן שעושה נקב בכלי ואז י"ל שפנים חדשות באו לכאן, משא"כ כאשר כל צורת הכלי נשארת כמות שהיא בלי שום קלקול כלל, ורק מנתקים את חוטי החשמל שמפעילים את הכלי, מי ימר שכה"ג בטל ממנו שם כלי, אמנם י"ל שכיון שאין קצת לכלי שום שימוש חשיב ככלי שבור.

ויש להביא ראייה לנידון זה מדיני טומאת כלים, דמצינו בכלי מתכות שנשברו שאף אם הם ראויים למלאכה, מ"מ אם אינם עושים מעין מלאכתן הראשונה נטהרו, וכפי שכתב הרמב"ם ריש פ"א מכלים, כל זמן שהכלי יכול לעשות מעין מלאכתו עדיין הוא כלי וחשוב כלי שלם, כיצד דלי של מתכת שנשבר והרי הוא יכול למלאות בו הרי הוא כלי כשהיה, הקומקום כדי להחם בו חמין וכו'. וחזינן שאף שהמיחם ראוי לאחסן בו דברים מ"מ כיון שאינו עושה מעין מלאכתו בטל ממנו שם כלי. ודין זה

¹ ובטעם החילוק בין כלי מתכות לכלי חרס עיין חזו"א כלים פ"ח מה שביאר בזה.

² וכן הוא בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' נ"ז, ובספר שש"כ פ"ט הערה מ"ד בשם הגרש"ז אויערבאך צ"ל. [ועיין בספר טבילת כלים פ"ד הערה כ' מה שהביא מהגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"ן איש].

³ אמנם נ"פ שלא מהני לקלקל את החוט החיצוני המחברו לרשת החשמל, דזה אינו הכלי עצמו.

חשיב שימוש. אמנם אם רוצה לשתות שני כוסות הרי שהכנסת המים נחשבת שימוש בכלי.

אלא שאף אם אינו נחשב שימוש של המשתמש מ"מ חשיב שימוש של הבעלים שהרי הבעלים מעוניין שהכלי יתמלא והרי זה כמי שימלא את הכלי על ידי נכרי דודאי יחשיב שימוש של הישראל.

חיוב טבילה בכלי שבעליו קנהו לסחורה וישראל אחר שואלו או שוכרו ממנו

ישנם חברות שלא מוכרות את המכשיר לקונה אלא משכירות אותו עבור תשלום חודשי, וחיוב התיקונים של הכלי הוא על החברה, ונמצא שהחברה קונה את הכלים מהנכרי ומשכירה אותם לישראל, ושמה יש לדון בזה דכלים אלו הם כלים העומדים לסחורה ופטור השוכר מלטובלם, וכמו שמצינו בחכמת אדם שדן בזה בחנווני שמשאל או משכיר כלים.

ויש לדון בזה טובא דמקור הדעה שכלי סחורה פטורים מטבילה, הוא מדברי הבי"ה המובאים בט"ז ס"ק י' שדן לומר דהאי דינא, דהגהות אשרי המובא בשו"ע סעיף ח', שישראל הקונה מנכרי סכין לחתוך בה קלפים והשאלה לישראל אחר, שאין השני חייב בטבילה כיון שגם הראשון פטור מטבילה, כיון שאין זה כלי אכילה ביד הראשון, דמיועד לחתוך בו קלפים. וחידוש הבי"ה שה"ה אם הישראל הראשון קנה את הכלי לסחורה והשאלה לישראל אחר פטור הכלי מטבילה. ולפ"ז יש מהאחרונים שרצו לדון לפטור כלים במסעדות מטבילה, כיון שאצל המוכר הוא כלי סעודה, אלא שנחלקו עליהם ונקטו דאינו דומה כלל, דשאני בתי הארחה ומסעדות שגם אצל בעלי המסעדות חשיבי כלי סעודה דמה לי אוכל בהם בעצמו מה לי מאכיל בהם את אורחיו, סו"ס שם כלי סעודה עליהם. ועיין עוד בט"ז וש"ך שנחלקו על הבי"ה וכתבו בשם או"ה שיש לישראל השני לטבול בלי ברכה, וכתב החכמת אדם שבכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן יש להקל במקום הצורך בשואל או מחנווני ויש חשש שאם יטבלם ישברו הכלים.

ובנידון דידן במכשירי המים אין הם דומים לכלים במסעדה ובבית הארחה, אלא הם ממש כלים העומדים לסחורה, וא"כ שמא יש לסמוך על סברת הבי"ה בזה ולפטור מטבילה. אך זה אינו נראה שאין להקל ולסמוך על סברא זו. מתרי טעמי: [א]. דברי הבי"ה בדין זה יש בהם חידוש גדול, במה שדימה כלי סחורה לכלי לחתוך בו קלפים, שהיה מקום לחלק בין המקרים, דשאני סכין לחתוך בה קלפים כיון שעומדת לשימוש שאינו שימוש של אכילה לאו שם כלי סעודה עלה, משא"כ כלי סעודה העומדים לסחורה שם כלי סעודה עליהם ונמני לנו לחדש שאין הראשון חייב בטבילתם. [ב]. אף אי נימא כחידוש זה של הבי"ה מ"מ הט"ז והש"ך נחלקו עליו וכתבו לדינא לטבול בלי ברכה, וגם החכמת אדם לא היקל אלא בכלי זכוכית, ממילא אין להשתמש בעצה זו במתקנים אלו שבית הקיבול הוא ממתכת.

השתמשות בכלי שאינו יכול לטובלו

סברא נוספת שיש לדון בה והיא על פי מה שיש שנקטו דהואיל ואיסור שימוש בכלי שאינו טבול, נובע ממצות הטבילה, וכל היכי שהאדם מנוע מלטבול את הכלי אין עליו איסור השתמשות בו. והארכנו בכל זה בדרשת שבת הגדול פסח תשס"ב, והבאנו שם את הסברות בזה, מ"מ אין זה פתרון לבתים פרטיים ולמוסדות תורה וכדומה שלגביהם אין עצה זו מהני כלל.

ועיין בדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו אות י' – א, שנקט כן שאכילה מכלי חשיבא השתמשות, והביא כדמות ראייה לנידון זה, מדברי הרא"ש המובאים במג"א סי' של"ו דהורדת חפץ מאילן בשבת נחשבת השתמשות באילן. [וימה שכתב שם שהמתארח אצל אחר יכול לאכול מהכלי לא ברירא כ"כ דבריו, שפתח בסברא שבנויה על היתר אכילה בכלי של חברו שאינו יכול לטבול, וסיים שבכף ובמזלג לא ישתמש, וצ"ע].

ולפי הנ"ל יש לדון האם שרי לשתות מתוך בקבוק שאינו טבול, שהרי בשתייה גופא הוא משתמש בפועל בכלי, ואין זה רק מעשה ריקון גרידא.

ויש לעיין מה הדין במי שבישל בכלי שאינו טבול, האם נימא שאסור להוציא את המאכל מהכלי, דלכאורה פשוט שאין זה חשיב השתמשות, דהשתמשות של הסיר היא הבישול, והוצאת המאכל מהסיר אינה נחשבת השתמשות, ורק ההכנסה של האוכלין לכלי חשיבא השתמשות. וה"ה כל כלי אחסון שהשמוש בכלי הוא האחסון, ולא נטילת האוכלין מתוכו. והיינו שחלוק האוכל מן הכלי שאכילתו היא השימוש של הכלי, ולא רק ההנחה של האוכל בכלי, משא"כ כלי אחסון שהשימוש שלהם הוא האחסון, וכן סיר שימושו הוא הבישול, ולא נטילת האוכל ממנו.

והנה אם מבשל בסיר אין היתר להשתמש במצקת שאינה טבולה להוציא מן הסיר דשימוש במצקת נחשב שימוש שמצריך טבילה, וא"כ אם יש ברזא לסיר הרי שברזא זו טעונה טבילה שהרי היא משמשת ככלי להוצאת המים, וא"כ כל מיתקן שיש בו ברזא הטעונה טבילה, לא מהני סברא של נטילת אוכלין דהרי סו"ס משתמש בברזא.

ויש לעיין מה גדרו של קומקום מים חמים, שנועד לחמם מים ולשפוך ממנו אל הכוס, האם נימא שהוא משמש כסיר, או שמשמש גם ככלי מזיגה לתוך הכוס וא"כ אם מאן דהו הרתיח מים בתוך קומקום שאינו טבול, אין היתר להשתמש בו בלי טבילה כלל, דכל שפרכת מים החוצה נחשבת כשימוש בכלי, וצ"ע.

ולפי כל הנ"ל יש לדון בכלי כגון מיחם חשמלי, שייעודו לחמם את המים ויש לו ברז מפלסטיק שאינו טעון טבילה, דלכאורה יהיה שרי להוציא את המים דאין הוצאת המים נחשבת להשתמשות, אלא דיש לדון שאולי נטילת אוכלין מהכלי כן חשיבא השתמשות, דאם אדם הכניס משקין לכלי על מנת שחברו יוציא אפשר שהוצאת המשקין היא השלמה למעשה הראשון וחשיבא השתמשות, וכין זה שמענו שיש שרצו לטעון גבי משתמש באילן, שיש לחלק בין היכי שהיה מונח דבר על האילן ובא אדם והורידו, לבין כאשר אחד מניח על מנת שהשני יטול, דבזה מובן טפי אמאי נטילת השני נחשבת השתמשות.

ולפי כל הנ"ל יש לדון במי שנקלע למקום שיש בו מכשיר מים שאינו טבול האם יוכל להוציא מים מתוך המכשיר, ונימא שהוצאת המים אינה נחשבת כשימוש בכלי אלא כריקון מהכלי, וצ"ע.

אלא שיש לדון שבכל פעם שמוציא כוס מים נכנסים מים אחרים לתוך המכשיר בפסיק רישא, ויש לעיין אם כה"ג שנעשה בדרך של אינו מתכוין חשיב שימוש בכלי וחייב טבילה, או כיון שאין לו עניין מהשימוש הזה אלא רק בתורת היכי תמצי להוציא עבורו מים אין זה